

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
พระราชูปถัมภ์มหกแห่งศิลปวัฒนธรรมไทย

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์แห่งชาติ
สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ

สยามบรมราชกุมารี

พระราชูปถัมภ์แห่งศิลปวัฒนธรรมไทย

ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ

สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

จัดพิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๓๑

เรื่อง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชูปถัมภ์แห่งศิลป-
วัฒนธรรมไทย

คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักงานเสริมสร้าง
เอกลักษณ์ของชาติ

สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

จัดพิมพ์เผยแพร่ ครั้งที่ ๑ พุทธศักราช ๒๕๓๑ จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม

๙๒๓.๒๕๕๓ เลขาธิการนายกรัฐมนตรี, สำนัก. คณะกรรมการ

ท ๖๒๒ คส เอกลักษณ์ของชาติ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ

สยามบรมราชกุมารี พระราชูปถัมภ์

แห่งศิลปวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ

๒๕๓๑

๔๐ หน้า ภาพประกอบ

๑. จักรี...พระราชวงศ์. ๒. ชื่อเรื่อง

ISBN 974-7770-38-5

คณะบรรณาธิการ

ท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิ์กุล ณ อยุธยา

นายประพัฒน์ ศรีณรงค์

นางสาววนิดา สติदानนท์

นางสุภรณ์ สภาพงศ์

ผู้ออกแบบปก

นายสมเจตน์ กาพศิษฐ์

พิมพ์ที่ ห.จ.ก. โรงพิมพ์อักษรไทย ๔๑๐/๑๐-๑๓ ถนนเจริญสุขุมวิท ซอยอัสสัมชัญ แขวงบางยี่ขัน เขตบางกอกน้อย
กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐ โทร. ๔๒๔๔๕๕๓, ๔๒๔๐๖๕๔ นายณัฐ ปวิณวิวัฒน์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๓๑

คำนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่ไม่สามารถยืนยันประวัติความเป็นมาของตนได้เป็นหมื่น ๆ ปี ไม่ได้เป็นมหาอำนาจที่มีดินแดนกว้างใหญ่ไพศาล มีประชากรเป็นพันล้านคน และมีแสนยานุภาพน่าสะพึงกลัว แต่ประเทศไทยก็เป็นประเทศหนึ่งที่มีเกียรติและศักดิ์ศรีในสังคมสหประชาชาติ โดยเฉพาะมีความเป็นตนเองที่เจริญแล้วซึ่งวัฒนธรรมอันดีงาม อาทิ มีศาสนาประจำชาติ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา และศิลปกรรมอันประณีตงดงามยิ่ง

งานประณีตศิลป์อันงดงามและมีลักษณะเฉพาะตนของไทย ไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม วรรณกรรม ดุริยางคศิลป์ และนาฏศิลป์ ตลอดจนงานมัณฑนศิลป์ช่างสิบหมู่ต่าง ๆ ปรากฏอยู่ในราชสำนัก วัดวาอาราม บ้านข้าราชการและคหบดีทั่ว ๆ ไป และงานประณีตศิลป์เหล่านี้ส่วนใหญ่อยู่ในความอุปถัมภ์ของเจ้านายและผู้มีอำนาจวาสนาบารมี จึงจะเจริญวิจิตรถึงขั้นสูงสุดได้ ซึ่งก็เป็นไปตามธรรมดาโลกไม่ว่าจะเป็นอารยธรรมฝ่ายตะวันตกหรือตะวันออก ดังเช่นหลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สองอันเป็นความสูญเสียครั้งที่ยิ่งใหญ่ของชาติ บ้านเมืองถูกเผาผลาญ ผู้คนโดยเฉพาะช่างฝีมือทั้งหลายถูกกวาดต้อนไปเกือบหมดสิ้น พระราชภารกิจที่สำคัญยิ่งของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช นอกเหนือไปจากการสร้างความมั่นคงของราชอาณาจักรแล้วก็คือการฟื้นฟูศิลปกรรมของชาติ และที่น่ายกย่องยิ่งก็คือ แม้เป็นระยะก่อร่างสร้างตัวของชาติขึ้นมาใหม่ แต่งานศิลปกรรมในพระบรมราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ กลับมีความวิจิตรงดงามถึงขั้นเป็นครู เป็นแบบฉบับของช่างในสมัยต่อมา อาทิ วัดพระศรีรัตนศาสดารามและเครื่องราชูปโภคทั้งหลาย และรัชกาลต่อมาพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มี

พระบรมราชโองการให้สร้างสวนขวาขึ้นในพระบรมมหาราชวังมีความงดงามเป็นอย่างยิ่ง ก็ปรากฏกระแสพระราชดำริชัดเจนว่าเพื่อเป็นการบำรุงฝีมือช่างฝักผลงานไว้เป็นเกียรติยศแก่แผ่นดิน

ครั้นมาถึงปัจจุบันสมัย สภาพการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมรวมไปถึงงานศิลปกรรมต่าง ๆ ด้วย หน้าที่ในการอุปถัมภ์ศิลปะของชาติจึงเป็นของรัฐบาลโดยตรง แต่รัฐบาลก็ประกอบด้วยคณะบุคคลที่ผลัดเปลี่ยนกันเข้ารับหน้าที่ในระยะสั้น ๆ ผู้ที่มีรสนิยมในงานศิลปะก็มีน้อยคน การกิจและเศรษฐกิจก็ไม่เอื้ออำนวยในการส่งเสริมศิลปกรรมของชาติได้เช่นเดิม งานศิลปกรรมไทยนับวันจึงมีแต่จะโรยราไป แต่เดชบุญที่งานศิลปวัฒนธรรมไทยอันเป็นมรดกสำคัญของชาติยังจะต้องดำรงคู่กับชาติไทยสืบไป ประเทศไทยได้มีพระบรมวงศ์องค์สำคัญคือสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงสนพระราชหฤทัยในงานศิลปกรรมของชาติ พระคุณูปการของพระองค์ท่านจึงเปรียบประดุจประทีปอันเจิดจ้าสว่างขึ้นในใจของศิลปินไทยทุกผู้ทุกคน พระราชกรณียกิจมีเป็นต้นว่า ทรงเป็นแม่กองบูรณะปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามเพียงประการเดียว ก็เพียงพอที่จะถวายพระเกียรติอย่างบริสุทธิใจได้ว่า ทรงเป็นองค์ราชูปถัมภ์ภคศิลปวัฒนธรรมไทย เพราะพระอารามหลวงแห่งนั้นอาจถือได้ว่าเป็นศูนย์รวมของศิลปกรรมไทยระดับชาติแทบทุกสาขา

คณะอนุกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ และคณะอนุกรรมการจัดทำเอกสารและบทความสถิติบุคคลสำคัญ ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ จึงมอบหมายให้ นายทองต่อ กล้วยไม้ ณ อุรุยา กรรมการเอกลักษณ์ของชาติ เรียบเรียงพระราชกรณียกิจในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีที่ผู้ทรงมีคุณูปการแก่งานศิลปวัฒนธรรมของชาติออกเผยแพร่ เหตุที่กำหนดให้หนังสือเล่มนี้ไม่หนามากนัก ผู้เรียบเรียงจึงต้องสรุปย่อและเลือกอัญเชิญพระราชนิพนธ์บางบทมาได้ไม่ครบถ้วน แต่ก็หวังว่าจะเป็นประโยชน์แก่

เยาวชนและผู้สนใจได้ทราบไว้เป็นความรู้ และสำนึกในพระกรุณาธิคุณร่วมกับ
น้ำใจของมหาชนชาวไทย ผู้มีความจงรักภักดีชื่นชมเทิดทูนในพระบารมีและ
พระราชจริยาวัตรของพระองค์ท่านอย่างแท้จริง

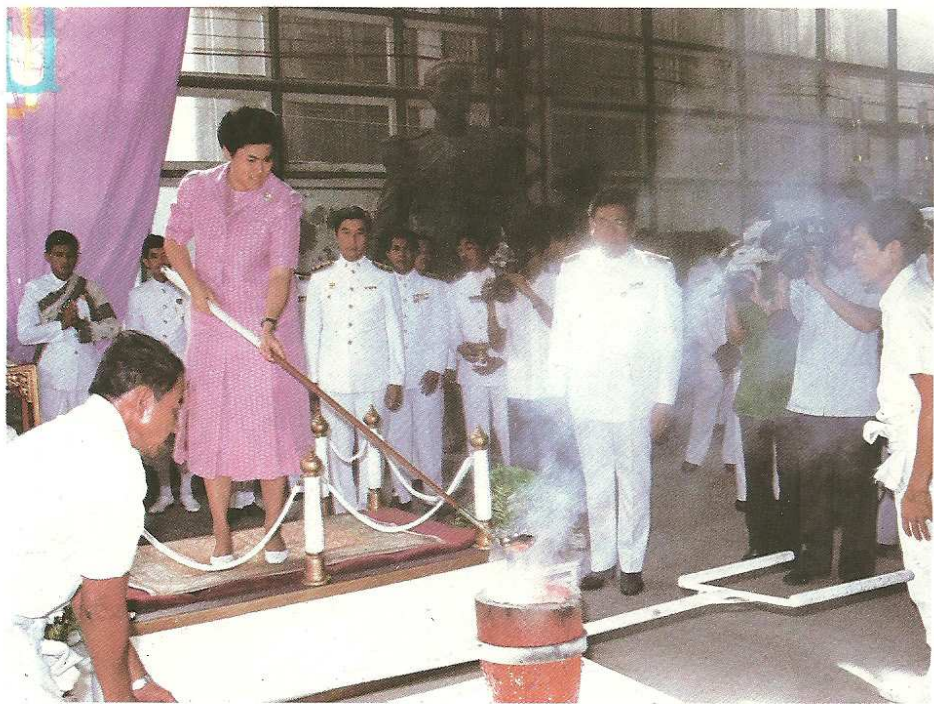
คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ และ
คณะกรรมการจัดทำเอกสารและ
บทความสดุดีบุคคลสำคัญ
ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ
สยามบรมราชกุมารี
พระราชูปถัมภ์ยกแห่งศิลปวัฒนธรรมไทย

นายทองหล่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา เรียบเรียง

พระเกียรติยศของพระองค์ที่งดงามยิ่ง จึงแผ่ไปในโลก

พระบารมีที่ทำให้มหาชนชาวไทยชื่นชมจงรักภักดีในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี นั้น ได้มีผู้เรียบเรียงไว้หลายสิบหลายร้อยหลายพันรายการแล้ว ผู้เขียนจึงใคร่ที่จะได้เสนอบทประพันธ์คำฉันท์ภาษาสันสกฤตชื่อ “สิรินธรปฐกษิติ” ของศาสตราจารย์สัจยพรด ศาสत्री ผู้เชี่ยวชาญภาษาสันสกฤต แห่งมหาวิทยาลัยเดลี ประเทศอินเดีย ซึ่งมหาวิทยาลัยศิลปากรได้เชิญมาเป็นการถวายเป็นพิธีพินิตปริณายกมหาบัณฑิตเรื่อง “จารึกพบที่ปราสาทพนมรุ้ง” ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เขียนสรรเสริญพระองค์ไว้ และ ดร.จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา แห่งคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้แปลเป็นภาษาไทยดังนี้

“ประเทศไทยที่มีชื่อเสียงอันไพศาล ที่สวยงามยิ่งในโลก เป็นประเทศสำคัญในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อยู่ในทวีปเอเชียที่กว้างใหญ่และมีชื่อเสียง พระราชาทรงพระนามว่า ภูมิพลอดุลยเดช ผู้ทรงเป็นที่รักของปวงประชา ผู้ทรงนับถือศาสนาพุทธอย่างแน่นแฟ้น ทรงปกครองประเทศนั้น

ในบรรดาพระราชธิดาของพระองค์ มีพระราชธิดาพระองค์หนึ่ง พระนามว่า สิรินธร พระองค์ทรงมีพระสติปัญญาเฉียบแหลม เป็นผู้อุทิศพระองค์เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเหมือนพระราชบิดา และทรงสนพระทัยยิ่งในการศึกษาภาษาสันสกฤต

ประชาชนแม้ทั้งหมดผู้มีความประทับใจยิ่งนัก เพราะคุณสมบัติ ทั้งหลายและพระสติปัญญาของพระองค์ได้สรรเสริญพระองค์อย่างสูงสุด และบูชา พระองค์ผู้ทรงโชคดีเหมือนบูชาพระลักษมี

พระราชบิดาทรงพอพระราชหฤทัยได้พระราชทานพระราชอิสริยยศ “เทพรัตนราชสุดา” แก่พระองค์ผู้ทรงเกียรติยศอันสูงสุด แผ่ไปเหมือนน้ำอมฤต ยังความปิติปราโมชให้เกิดแก่ประชาชน

และส่วนท้ายของพระราชอิสริยยศคือ “มหาจักรี” ของพระองค์ผู้อยู่ใน วงศ์จักรีครองทรงได้มาเพราะ จักร คือ คุณสมบัติอย่างแน่นอน

คุณสมบัติคือ ความละเอียดใจ ความตรง ความสัตย์ ความสูงส่ง จิตใจที่แจ่มใส การรู้คุณค่าแห่งคุณความดี สติปัญญาที่มั่นคง และความอ่อนน้อม มีอยู่ในพระองค์อย่างไม่เสื่อมคลาย

พระองค์ทรงเหน็ดเหนื่อยอยู่ตลอดเวลาเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่น ทรงถือว่าความทุกข์ของเขาเหล่านั้น เป็นของพระองค์ ทรงยึดถือการบำบัตความ เตื่อตร้อนตลอดเวลา พระเกียรติยศของพระองค์ทั้งดงามยิ่ง จึงแผ่ไปในโลก

พระชันษาของพระองค์น้อยแต่พระสติปัญญาแก่กล้า เวลาของ พระองค์มีน้อยแต่ความคิดของพระองค์มีมากมาย ความสุขของพระองค์มีน้อย เพราะทรงดำริว่าความสุขของคนอื่นควรจะมีมากกว่า ดังนั้นการเสด็จไปใน ที่ต่าง ๆ ของพระองค์จึงมีอยู่

แม้จะทรงพระราชภาระที่หนักมากมาย พระองค์ก็ไม่เคยละทิ้งการศึกษา วิทยาการ พระองค์ทรงอุทิศพระองค์ในการสงเคราะห์ประชาชน และในการ ศึกษาวิทยาการเป็นประจำ

พระองค์เคารพพระสงฆ์ คนสูงอายุ และบรรดาคณาบดี เมื่อพระองค์ ผู้ฉลาดทรงกระทำอย่างมากมายเช่นนั้น พระองค์จึงทรงสะสมพระเกียรติยศ และบุญ”

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ “สมเด็จพระ” พระองค์แรก

ตามราชประเพณีตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาสืบมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอาจทรงสถาปนาเจ้านายในราชตระกูลตั้งแต่พระองค์เจ้าขึ้นไป ที่ทรงมีความดีความชอบแก่ราชการแผ่นดินขึ้นเป็นเจ้าต่างกรม คือให้มียศเป็น กรมหมื่น กรมขุน กรมหลวง กรมพระ และกรมพระยา ตามลำดับ และในสมัย กรุงรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จนถึงรัชกาลปัจจุบัน ได้มีการสถาปนาพระอิสริยยศพระบรมวงศ์ฝ่ายในขึ้น ทรงกรม ๗๒ พระองค์ด้วยกัน ที่ดำรงพระยศ “กรมพระยา” มีเพียงพระองค์ เดียวคือ สมเด็จพระเจ้ามโหฬารธิเบศร์ กรมพระยาสุดาร์ตนาธิราชประยูร ที่ดำรง พระยศ “กรมพระ” มี ๑๓ พระองค์ ล้วนแต่เป็นสมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ หรือพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ของพระมหากษัตริย์ในรัชกาล ต่อมา การสถาปนาพระราชอิสริยยศสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินธรเทพ- รัตนสุตา กิติวัฒนาดุลโสภาคย์ เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ ขึ้นเป็น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ราชกุมารี รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยาม- บรมราชกุมารี จึงเป็นการสถาปนาพระบรมวงศ์ฝ่ายในเป็น “กรมพระ” พระองค์ ที่ ๑๔ และเป็นพระองค์แรกที่ทรงเป็นแต่เพียงสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ และพระ- อิสริยยศที่ทรงได้รับสถาปนาขึ้นเป็นการรับพระราชบัญชา คือหากจะมีรับสั่งอย่างใด ก็ถือว่าเป็นพระราชบัญชา และรับพระราชทานสัปตปฎลเศวตฉัตร ได้แก่ เศวตฉัตรเจ็ดชั้น ซึ่งเป็นเครื่องหมายพระราชอิสริยยศเท่าสมเด็จพระพุทธเจ้า หรือองค์รัชทายาท อันไม่เคยมีพระบรมวงศ์ฝ่ายในพระองค์ใดเคยได้รับพระ- ราชทานมาแต่ก่อนเช่นเดียวกัน

พระเกียรติคุณที่ทำให้ทรงได้รับการสถาปนาขึ้นดำรงพระราชอิสริยยศ อันยิ่งใหญ่นี้ ได้ปรากฏในประกาศพระบรมราชโองการ ซึ่งจะได้อัญเชิญมาให้ อ่านทบทวนอีกครั้งดังนี้

ประกาศสถาปนา ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศร-
รามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศว่า โดยที่ทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุภา ทรงได้รับความสำเร็จในการศึกษาอย่างงดงาม และได้ทรงบำเพ็ญพระองค์ให้เป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองเป็นอเนกปริยาย เบื้องต้นได้ทรงศึกษาที่โรงเรียนจิตรลดา ทรงสำเร็จการศึกษา สอบไล่ได้คะแนนเป็นที่ ๑ ของประเทศไทย ทั้งประโยคประถมศึกษา และประโยคมัธยมศึกษา แผนกศิลป ต่อมาทรงสอบคัดเลือกได้เข้าศึกษาต่อในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยที่ทรงพระวิริยะอุตสาหะและพระปรีชาสามารถในการศึกษาเล่าเรียน จึงทรงสอบไล่ได้เป็นที่ ๑ ตลอดทุกปีการศึกษา และทรงได้รับรางวัลคะแนนยอดเยี่ยมในวิชาต่าง ๆ อยู่เสมอ อาทิเช่น รางวัลคะแนนยอดเยี่ยมวิชาภาษาฝรั่งเศส และวิชาภาษาไทย เมื่อสำเร็จการศึกษาก็ทรงได้คะแนนยอดเยี่ยมเป็นที่ ๑ ของคณะอักษรศาสตร์ ทรงได้รับปริญญาบัตรอักษรศาสตร์บัณฑิตเกียรตินิยมอันดับ ๑ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๒๐ ทรงได้รับคะแนนเฉลี่ย ๓.๙๘ จากคะแนนเต็ม ๔ ทั้งทรงได้รับรางวัลเหรียญทองเรียนเยี่ยมตลอดหลักสูตรด้วย ปัจจุบันทรงศึกษาต่อระดับปริญญาโท ทั้งที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และที่คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ทั้งนี้ ด้วยทรงตั้งพระหฤทัยแน่วแน่ว่าจะทรงนำวิชาการที่ทรงศึกษาทั้งนั้นมาทำประโยชน์แก่แผ่นดิน

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ได้ทรงพระอุตสาหะปฏิบัติกิจการอันเป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองและประชาชนโดยอเนกประการ ได้โดยเสด็จพระราชดำเนินไปในการทรงเยี่ยมเยียนราษฎร ดำรวจ ทหาร ในภูมิภาคต่าง ๆ อยู่เสมอ ทุกแห่งหนแม้ในท้องถื่นทุรกันดารมีภัยอันตราย ทำให้ทรงทราบถึงการดำเนินชีวิต ปัญหา และอุปสรรคความยากแค้นต่าง ๆ ของบุคคลเหล่านั้นเป็นอย่างดี โดยปกติจะทรงปราศรัยทักทายกับราษฎรอย่างสนิมสนม ด้วยพระเมตตา

ทำให้ราษฎรมีโอกาสที่จะกราบทูลถึงทุกข์สุขที่มีอยู่ได้ตามประสงค์ ทรงถือเป็นภาระที่จะบำบัดทุกข์บำรุงสุขตอบแทนบุญคุณเหล่าทหาร ตำรวจ และพลเรือนที่สละชีวิตและความสุขในการป้องกันประเทศชาติ ได้ทรงก่อตั้งมูลนิธิ ซึ่งได้รับพระราชทานนามว่า “มูลนิธิสหายไทย” ขึ้น สำหรับอนุเคราะห์ทหาร ตำรวจ และพลเรือนที่บาดเจ็บ พิการ ในการปฏิบัติหน้าที่ป้องกันประเทศชาติด้วยการดูแลให้ฝึกอาชีพ ตลอดจนดูแลช่วยเหลือครอบครัว ไม่ให้รู้สึกท้อถอย ทรงแสดงตำแหน่งองค์ประธานของมูลนิธิ และทรงควบคุมบริหารงานอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้ นับว่าได้ทรงทำคุณประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองและประชาชนในประการที่สำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาประเทศ ทรงสนพระหฤทัยในกิจการพัฒนาทุกแขนง ได้โดยเสด็จพระราชดำเนิไปทรงศึกษาและช่วยเหลือในกิจการโครงการตามพระราชดำริทุกโครงการ ทรงทำหน้าที่เป็นราชเลขานุการส่วนพระองค์ ทรงรับพระบรมราโชบายและพระราชดำริมาทรงดำเนินการสนองพระเดชพระคุณทั้งในงานด้านเกษตร และด้านการบำบัดทุกข์บำรุงสุขของราษฎร นับเป็นการดูแลสอดส่องพระราชกรณียกิจส่วนหนึ่ง ต่างพระเนตรพระกรรณ ได้เสด็จไปทอดพระเนตรการพัฒนาประเทศของประเทศอิสราเอล โดยทรงรับเชิญเป็นอาคันตุกะของรัฐบาลอิสราเอล และการพัฒนาประเทศของประเทศอิหร่าน โดยทรงรับเชิญเป็นพระอาคันตุกะของเจ้าหญิงฟารห์ นาซ พระราชธิดา สมเด็จพระเจ้าชาห์แห่งอิหร่าน เมื่อเดือนเมษายน ศกนี้ ประเทศทั้งสองดังกล่าว นับว่าเป็นประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้ามากในการพัฒนาประเทศ ผลจากการที่ได้ไปทอดพระเนตรกิจการต่าง ๆ ของแต่ละประเทศ ย่อมนำมาใช้เป็นแนวทางช่วยในการพัฒนาประเทศไทยได้เป็นอย่างดี ในด้านการพระศาสนา ก็ทรงมีพระราชหฤทัยมั่นคงในพระรัตนตรัย ทรงศึกษาและปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาโดยสม่ำเสมอตลอดมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ พร้อมทั้งทรงสนพระหฤทัยศึกษาหาความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ตลอดจนปรัชญาอย่างแตกฉาน ในส่วนราชการในพระองค์ ก็ได้สนองพระเดชพระคุณในพระราชภารกิจที่ทรงมอบหมายให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี สมพระราชประสงค์ เช่น เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๑๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เสด็จแทนพระองค์ ไปทรงร่วมในงานพิธีพระบรมศพ สมเด็จพระเจ้ากุสตัฟ

ที่ ๖ ออดอล์ฟ ที่กรุงสตอกโฮล์ม ประเทศสวีเดน ก็ได้ทรงปฏิบัติพระภารกิจได้สำเร็จเรียบร้อยเป็นอย่างดี

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระองค์นี้ กอปรด้วยพระจรรยา มารยาทเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติแห่งขัตติยราชกุมารีทุกประการ เป็นที่รักใคร่นับถือ ยกย่องสรรเสริญพระเกียรติคุณกันอยู่โดยทั่วไป บัดนี้ก็ทรงพระเจริญวัย สมบูรณ์ด้วยพระเกียรติคุณดังกล่าวมา สมควรได้รับพระราชทานสถาปนาพระอิสริยยศและพระอิสริยยศศักดิ์ให้สูงขึ้น ให้ทรงรับพระราชบัญชาและสัปตปฎลเศวตฉัตร เพื่อเป็นพระเกียรติประวัติสืบไปตามโบราณขัตติยราชประเพณี

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สถาปนา สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุตา กิติวัฒนาดุลโสภาคย์ เณิมพระนามตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานพรให้ทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ ธนสารสมบัติ พิพัฒมงคล วิบุลศุภผล สกลเกียรติยศ ปราภภูมิไพพารตลอดจิรัฏฐิติกาล เทอญ

ประกาศ ณ วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๒๐ เป็นปีที่ ๓๒ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ
พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์
นายกรัฐมนตรี

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ผู้เคยดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและเป็นปราชญ์สำคัญคนหนึ่งของชาติไทยในปัจจุบัน ได้เขียนบทความในคอลัมน์ข้างสังเวียนลงตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์สยามรัฐรายวัน ฉบับประจำวันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ เนื่องในโอกาสที่ทรงได้รับการสถาปนาพระอิสริยยศดังกล่าว ความตอนหนึ่งว่า

“ถ้าจะพูดกันด้วยภาษาคนธรรมดาสามัญ ก็เห็นจะต้องกล่าวว่า “เมื่อคนของเราได้ดี เราก็ได้ดีด้วย” เพราะสมเด็จพระสยามบรมราชกุมารีได้ทรงวางพระองค์เป็นคนของประชาชนด้วยความนุ่มนวลละมุนละไม และด้วยพระราชอัธยาศัยอันทำให้เกิดแต่ความปิติยินดีต่อคนทั้งปวงตลอดมาโดยสม่ำเสมอ ทรงปฏิบัติพระองค์อย่างที่คุณคนเห็นว่าควรทรงปฏิบัติโดยสม่ำเสมอตลอดมา และมีพระลักษณะอันคนทั้งปวงเห็นว่างดงาม ควรแก่สมเด็จพระราชกุมารีทุกประการ มิได้มีสิ่งหย่อนแต่ประการใดเลย”

“การที่สมเด็จพระสยามบรมราชกุมารีทรงมีพระคุณลักษณะ และพระรูปลักษณะพอสมควรแก่ชาติชาติ ต้องตามอุดมการณ์ของคนทั้งปวงนี้ คนทั้งปวงจึงยอมรับว่าพระองค์เป็นของคนทั้งปวง มีความรักดี มีความห่วงแหนห่วงใย และยกพระองค์ไว้ในที่สูง เป็นทั้งอุดมการณ์และเป็นความหวังในขณะเดียวกัน”

“นอกจากนั้นก็ยังมีความมั่นใจ และความไว้วางใจในพระองค์ว่า อุดมการณ์และความหวังทั้งปวงในหัวใจคนนั้น จะไม่ทรงกระทำการใด ๆ ให้ต้องผิดพลาดเสียหาย และจะทรงปฏิบัติพระองค์และวางพระองค์ ให้ผู้ที่จงรักภักดีนั้น “นอนตาหลับ” ได้ด้วยความมั่นใจตลอดไป”

ข้าพเจ้าจึงตั้งใจที่จะเพียรพยายามศึกษา

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีพระราชอุตสาหะวิริยะในการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง สมดังพระราชดำรัสในงานอุทยานสโมสร ซึ่งรัฐบาลจัดขึ้นเป็นการเฉลิมพระเกียรติในวโรกาสพระราชพิธีสถาปนาเฉลิมพระนามาภิไธย งานนี้ได้มีเมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ ณ ทำเนียบรัฐบาล พระราชดำรัสตอนหนึ่งมีความว่า

“....ข้าพเจ้าทราบดีอยู่แล้ว ข้าพเจ้ามีหน้าที่และความรับผิดชอบต่อประเทศชาติอย่างมาก และการที่จะปฏิบัติราชการแผ่นดินนั้น เป็นภาระอันหนักที่ต้องอาศัยทั้งสติปัญญาและความรู้ความสามารถอย่างพร้อมมูล ข้าพเจ้าจึงตั้งใจ

ที่จะเพียรพยายามศึกษาและปฏิบัติฝึกฝนตนเองต่อไปให้ดีที่สุด เพื่อให้มีความรู้ความสามารถเหมาะสมกับหน้าที่ตามที่ทุกคนมุ่งหวัง

“ขอท่านทั้งหลายจงได้เป็นกำลังใจสนับสนุนข้าพเจ้า และตั้งความปรารถนาาร่วมกันกับข้าพเจ้า ที่จะมุ่งมั่นประกอบกรณียกิจทั้งปวงด้วยความสามัคคีพร้อมเพรียง และด้วยความสุจริตยุติธรรม เพื่อยังคงเจริญมั่นคง และความผาสุกร่มเย็นให้บังเกิดแก่ประเทศชาติและประชาชนยังยืนสืบไป”

หลังจากที่ทรงรับพระราชทานปริญญาบัตรอักษรศาสตรบัณฑิต เกียรตินิยมอันดับ ๑ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐ แล้ว ก็ได้ทรงศึกษาต่อระดับปริญญาโท ทั้งที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ทรงพระราชนิพนธ์วิทยานิพนธ์เรื่อง “จารึกที่พบที่ปราสาทพนมรุ้ง” ทรงสำเร็จการศึกษาปริญญาโทสาขาจารึก ภาควิชาภาษาตะวันออก ของมหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑ เป็นพระองค์แรกในประเภทนักศึกษาซึ่งเลือกทำวิทยานิพนธ์ นักศึกษาสาขาวิชาจารึก ได้ช่วยกันเขียนถึงพระราชกรณียกิจในการศึกษาปริญญาโท มหาวิทยาลัยศิลปากรนี้ว่า ทรงเริ่มเข้าศึกษาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐ และทรงสำเร็จการศึกษาใน พ.ศ. ๒๕๒๑ ดูคล้ายกับนับว่าเร็วมาก แต่ความจริงได้ทรงเริ่มค้นคว้ามาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๘ กล่าวคือเมื่อเสด็จมาเปิดนิทรรศการ “วันดำรง” ของคณะโบราณคดีเป็นครั้งแรก ทอดพระเนตรเห็นสำเนาจารึกอักษรขอม มอญ และไทยโบราณ ติดแสดงอยู่ จึงเกิดความบังเตืองพระราชหฤทัยที่จะทรงอ่านให้ได้บ้าง จึงมีพระราชปรารภกับศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ท่านสุภัทรจึงได้ทรงนำผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุไรศรี วรสระริน ซึ่งสำเร็จด้านการศึกษาระดับปริญญาโทจากมหาวิทยาลัยปารีส ไปถวายพระอักษรพิเศษ ปรากฏว่าทรงศึกษาได้เร็วมาก พระอาจารย์จึงถวายจารึกที่พบใหม่ ๆ ให้ทรงทดลองอ่าน ซึ่งมีจารึกพบที่ปราสาทพนมรุ้งนี้ด้วยหลายชิ้น

ต่อมาเมื่อเสด็จมาทรงศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยศิลปากร ท่านสุภัทรทรงทราบว่า สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กำลังทรงศึกษาจารึกปราสาทพนมรุ้งอยู่ จึงถวายคำแนะนำว่าน่าจะทรงทำเป็นวิทยานิพนธ์

ได้ ทรงเล่าพระราชทานว่า ทรงได้พระอาจารย์ที่ปรึกษาที่ดุเดือดและใจร้อนมาก วิทยานิพนธ์จึงเสร็จเร็ว

วิทยานิพนธ์เรื่อง “จารึกที่พบที่ปราสาทพนมรุ้ง” นี้ ต้องทรงแปลจารึกจากภาษาเขมรและภาษาสันสกฤต ที่เป็นภาษาสันสกฤตนั้นแปลยากมาก แม้กระทั่งศาสตราจารย์ ดร.สัตยพรต ศาสตรี ผู้เชี่ยวชาญภาษาสันสกฤตจากมหาวิทยาลัยเดลี และนาย C.laude Jaques ผู้เชี่ยวชาญการอ่านจารึกจากมหาวิทยาลัยปารีส กรรมการตรวจวิทยานิพนธ์ ก็ยังออกปากว่ายากมาก แต่ก็ทรงแปลได้ถูกต้องเกือบทั้งหมด ทั้งยังมีบางโคลงที่นาย C.laude Jaques เอง กล่าวว่าคำแปลของพระองค์ถูกต้องดีกว่าของเขา

ในด้านการเรียบเรียงนั้น ศาสตราจารย์ Jean Boisselier ผู้มีโอกาสอ่านวิทยานิพนธ์ฉบับที่ทรงเป็นภาษาฝรั่งเศส เขียนจดหมายมาถวายคำวิจารณ์ผ่านพระอาจารย์ที่ปรึกษา โดยสรุปว่า

“พระวิทยานิพนธ์นี้ โดยเฉพาะตอนที่เกี่ยวกับตัวปราสาทพนมรุ้ง เป็นงานที่ยากและดีมาก เขียนอย่างมีระเบียบวิธีการวิจัยที่ดี โครงร่างชัดเจน และคล่องจอง การเขียนแต่ละบทก็เขียนได้ชัดเจนและถูกต้องตามระเบียบวิธีการวิจัย มีข้อดีอยู่นิดเดียวตรงคำบรรยาย แทนที่จะทำตามที่ทรงทำคือ บรรยายเรียงกันตามลำดับการเดินชมนั้น ควรจะการใช้การบรรยายแบบของ Lunet de la Jonquière คือเริ่มต้นจากปรากฏการณ์ที่ประจักษ์ดีกว่า นอกจากนั้นจะต้องทรงระวังการใช้ศัพท์ทางสถาปัตยกรรมไม่ให้สับสน และควรจะศึกษา iconography ให้ละเอียดสักหน่อย อย่างไรก็ตามนับว่าวิทยานิพนธ์นี้น่าพอใจเป็นอย่างยิ่ง และควรจะได้รับคำชมเชย”

ต่อมาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงพระราชทานวิทยานิพนธ์เรื่อง “ทศบารมิในพุทธศาสนาเถรวาท” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๔ โดยมีศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ เป็นพระอาจารย์ที่ปรึกษา

พระราชนิพนธ์เรื่องนี้เป็นงานวิจัยเรื่องบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท ที่ทรงค้นคว้าจากคัมภีร์และหนังสือต่าง ๆ อย่างกว้างขวางและมากที่สุดในเรื่อง บารมีเท่าที่ได้มีผู้เคยค้นคว้ามา ทั้งนี้ทรงมีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาความเปลี่ยนแปลง ทางความหมายของศัพท์ว่า “บารมี” ตามที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพุทธศาสนา เถรวาทที่แต่งขึ้นในยุคต่าง ๆ โดยใช้วิธีการ ๒ อย่าง คือการศึกษาวិธีการประกอบ ศัพท์ และศึกษาคำศัพท์ที่อยู่ในคำแวดล้อม (context) ที่ปรากฏในคัมภีร์ จากการศึกษา เห็นได้ว่า ยุคแรก ๆ ในระยะต้นนั้น คำว่าบารมีหมายถึงความเป็นเลิศ ความเต็ม เปี่ยมสมบูรณ์ในด้านใดก็ได้ ต่อมาความหมายของศัพท์แคบเข้า คือจะหมายถึง ความเป็นเลิศหรือความบริบูรณ์ในหมวดธรรมหมวดใดหมวดหนึ่งในพุทธศาสนา ในที่สุดจะหมายถึงความเป็นเลิศหรือเป้าหมายสูงสุดในทางพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน ส่วนความหมายของคำว่าบารมีในยุคหลังโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ เข้าใจกันอย่างแพร่หลายในหมู่คนไทยคือ หมวดธรรมะหรือวิธีการ ๑๐ ประการ ที่จะทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติได้บรรลุถึงพระนิพพาน ถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลง ที่สำคัญในด้านความหมาย คือเปลี่ยนจากเป้าหมายไปเป็นวิธีการที่จะบรรลุ เป้าหมาย ดังนั้นพระราชนิพนธ์เรื่องนี้จึงเป็นงานวิจัยค้นคว้าที่มีประโยชน์ยิ่ง เพราะรวบรวมความรู้เรื่องบารมีไว้อย่างสมบูรณ์

ในอดีตได้มีเจ้านายในพระมหากษัตริย์บรมราชวงศ์หลายพระองค์ทรง ศึกษามีความรู้ในภาษาบาลี แต่ก็ปรากฏว่ามีแต่เจ้านายฝ่ายหน้าเท่านั้นที่ทรง ศึกษา อาทิ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตั้งแต่ยังทรงพระผนวช และ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าทั้ง ๓ พระองค์ เจ้านายที่ทรงเป็นคฤหัสถ์แต่ทรงศึกษา เชี่ยวชาญในภาษาบาลี จนได้รับพระราชทานดลบัตรพัดยศเปรียญห้า ประโยคก็มี ๒ พระองค์คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ และ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ส่วนเจ้านายฝ่ายในไม่ปรากฏว่า พระองค์ใดศึกษา ในปัจจุบันทราบว่าสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้ทรง ใฝ่พระราชหฤทัยศึกษาภาษาบาลีพุทธวจนะเป็นการส่วนพระองค์ และสมเด็จพระ เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงศึกษาภาษาบาลีดังที่ทรง พระราชนิพนธ์วิทยานิพนธ์นี้ อันเป็นการพิสูจน์ได้ว่ามีพระราชวิริยะอุตสาหะ

ศึกษามีความรู้ในภาษาบาลีแตกฉานเช่นเดียวกับท่านผู้มีความรู้ในภาษาบาลีทั้งหลาย อันเป็นเหตุให้พระราชวิทยาลัยนิพนธ์นี้ทรงคุณค่ายิ่ง

พระราชกรณียกิจด้านการศึกษาของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีครั้งหลังสุดนี้ ได้แก่การทรงสอบปากเปล่าปริญญานิพนธ์ระดับปริญญาการศึกษาดุริยบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร เรื่อง “การพัฒนานวัตกรรมเสริมทักษะการเรียนรู้ การสอนภาษาไทยสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย” ณ ห้องประชุมมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร เมื่อวันที่ ๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๔ โดยมีคณะกรรมการถวายนการสอบประกอบด้วย ศาสตราจารย์ ดร.สมพร บัวทอง ศาสตราจารย์ ดร.พจน์ สะเพียรชัย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชมพันธุ์ กุญชร ณ อยุธยา และรองศาสตราจารย์ ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่ และมีศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ เป็นกรรมการภายนอก ทรงใช้เวลาสอบปากเปล่าปริญญานิพนธ์ ๒ ชั่วโมง หลังจากนั้นคณะกรรมการได้ประกาศผลถวายนการสอบว่า ทรงสอบผ่านด้วยคะแนนระดับดีเยี่ยม ส่วนผลการสอบข้อเขียนนั้น ทรงสอบได้ระดับ เอ (A) หมดจากประมาณ ๑๗ รายวิชา ยกเว้นวิชาสถิติทรงได้คะแนนระดับ บี (B)

พระราชนิพนธ์ปริญญานิพนธ์ดังกล่าว ได้ทรงสร้างนวัตกรรมเสริมทักษะการเรียนรู้การสอนภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ประกอบด้วยบทเรียน ๑๐ บท มีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ทรงอธิบายไว้อย่างละเอียดถึงความเป็นมาพร้อมทั้งคำอธิบายคำศัพท์ประกอบ แต่ละบทเรียนทรงเสนอกิจกรรมการเรียนรู้หลายอย่างต่าง ๆ กัน เพื่อให้การเรียนรู้เป็นไปด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลินและทำให้เกิดความรักในการเรียนภาษาไทย ในขณะเดียวกันก็ได้เรียนรู้เพิ่มเติมอย่างกว้างขวางนอกเหนือหลักสูตร มีทั้งทางขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ภูมิศาสตร์ และวรรณคดี

นอกจากการทรงศึกษาตามหลักสูตรของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ แล้ว พระองค์ยังได้ทรงเฝ้พระราชหฤทัยที่จะแสวงหาความรู้ด้านต่าง ๆ อยู่เสมอ เช่น เสด็จไปฝ้กอบรมความรู้เกี่ยวกับระบบข้อมูลที่ดิน เช่น การศึกษาการใช้

แผนที่ต่าง ๆ ที่สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย และที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อันจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการโดยเสด็จพระราชดำเนิพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ไปทรงตรวจภูมิประเทศในต่างจังหวัด เพื่อหาทางช่วยเหลือการประกอบอาชีพของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการหาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ในการเสด็จพระราชดำเนินไปเยือนต่างประเทศ ก็ต้องเตรียมพระองค์ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับประเทศนั้น ๆ ไว้ล่วงหน้า ดังเช่นการเสด็จพระราชดำเนินเยือนสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า ก็มีพระราชดำรัสแล้วว่า ต้องทรงเตรียมอ่านหนังสือไปถึง ๑๐ กว่าเล่ม และมีหมายกำหนดการจะไปดูโรงเรียนช่างศิลป์เกี่ยวกับงานหัตถกรรม เช่น การลงรักปิดทอง ก็เสด็จไปยังกรมศิลปากรเพื่อทรงเตรียมหาความรู้ในเรื่องนี้ไว้ก่อนว่าไทยเราทำอย่างไร เมื่อไปทอดพระเนตรของพม่าแล้วจะได้มีพระราชวิจารณ์ถูก และพระราชดำรัสในงานอุทยานสโมสรเนื่องในการเฉลิมพระเกียรติพระราชพิธีสถาปนาเฉลิมพระนามาภิไธยเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐ ตอนหนึ่งว่า “ข้าพเจ้าจึงตั้งใจที่จะเฟิรพยายามศึกษา” นั้น การศึกษาที่ยิ่งใหญ่ของพระองค์ท่านคือการศึกษให้ทรงรู้จักประเทศไทยและคนไทย ทั้งนี้เพราะในการตามเสด็จพระราชดำเนินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเยี่ยมเยียนประชาชนทั่วทุกภาคของประเทศ แม้ในท้องถิ่นที่ทุรกันดารยากต่อการเดินทาง ก็ทรงบากบั่นเสด็จพระราชดำเนินลุยน้ำป็นขา เป็นโอกาสให้ทรงรู้จักประเทศไทยและคนไทยว่ามีต้นทุนอุปสรรคปัญหาและวิธีการแก้ไขประการใด อันเป็นความรู้ที่ถูกต้องชัดเจนยิ่งกว่าบุคคลทั่ว ๆ ไปจะทราบ เป็นผลให้พระราชกรณียกิจทั้งหลายได้ยังความร่มเย็นเป็นสุขมาสู่ปวงพสกนิกรของพระองค์โดยทั่วหน้ากัน

พระผู้อุปถัมภ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ

เนื่องในวโรกาสวันคล้ายวันพระราชสมภพ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เวียนมาบรรจบครบรอบ ๓๐ พรรษา ในวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๘ คณะรัฐมนตรีได้มีมติในการประชุมเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๘ ประกาศให้วันที่ ๒ เมษายนของทุกปีเป็น “วันอนุรักษ์มรดกของ

ชาติ” ตามข้อเสนอของกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ได้มีพระวิริยะอุตสาหะบำเพ็ญพระราชภารกิจในการอนุรักษ์มรดกของชาติ โดยเฉพาะในด้านศิลปวัฒนธรรม ดนตรี ขนบธรรมเนียม ประเพณี วรรณคดี ภาษา และพระพุทธศาสนา เมื่อถึงวันอันเป็นมหามงคลคล้ายวันพระราชสมภพทุกปี พลสกนิกรชาวไทยจะได้รำลึกถึงแบบอย่างที่ดีทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจและพระราชจริยวัตรในด้านอนุรักษ์มรดกของชาติ และจะได้จำเริญตามรอยพระยุคลบาทในการสร้างสรรค์และธำรงรักษามรดกของชาติ ให้ยั่งยืนตงทอดถึงลูกหลานไทยสืบไป

พระราชกรณียกิจและพระราชจริยวัตรในด้านศิลปวัฒนธรรมของชาตินั้น มีมากมายสุดที่จะพรรณนา ดังจะได้ยกตัวอย่างแต่พอเป็นสังเขปเท่านั้น

ด้านวรรณกรรม

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงใฝ่พระราชหฤทัยในการขีดเขียนทั้งด้านร้อยแก้วและร้อยกรองมาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ดังเช่นพระราชนิพนธ์กลอนแปดเรื่องบิดา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ สารคดีเรื่อง “ประเทศเบเนลักซ์” เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ สารคดีเรื่อง “ฉันชอบอ่านหนังสือ” เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ ต่อมาเมื่อทรงศึกษาสูงขึ้นตามลำดับ พระบารมีในการพระราชนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ ก็ประณีตไพเราะและทรงคุณความรู้แผ่ไพศาลยิ่งขึ้นเช่นเดียวกัน จนกระทั่งทรงพระราชนิพนธ์คำฉันท์ดุขฎิสังเวและกาพย์ขับไม้ อันถือว่าเป็นวรรณกรรมศักดิ์สิทธิ์ชั้นสูง ก็ทรงได้ไพเราะสง่างามไม่แพ้กวีในอดีตกาล ดังจะอ่านได้จาก คำฉันท์ดุขฎิสังเวและกาพย์ขับไม้กล่อมพระศรีนรารัฐราชกิริณี คำฉันท์ดุขฎิสังเวและกาพย์ขับไม้สมโภชพระพุทธรหมามณีรัตนปฏิมากร ในเรื่องคำฉันท์และกาพย์ขับไม้กล่อมช้างเผือกนั้น ได้มีพระราชนิพนธ์ “เรื่องช้าง” ทรงเล่าถึงเบื้องหลังของพระราชนิพนธ์วรรณกรรมประเภทคำฉันท์และกาพย์ขับไม้ไว้ดังนี้

เรื่องข้าง

“ฉันชอบข้างมากที่สุด ข้างทำอะไรได้หลายอย่าง มีนิทานและเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับข้างมากมายในหนังสือที่เคยอ่าน สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเป็นองค์แรกที่คิดว่าข้างเป็นสัญลักษณ์ของฉัน ใคร ๆ พลอยถือเช่นนั้นตามไปด้วย เห็นข่าวของสิ่งใดเป็นรูปข้างก็ซื้อหามาให้ใช้ หรือตั้งดูเล่น

อีกเรื่องหนึ่งที่ทำให้ฉันต้องเกี่ยวข้องกับข้างคือ จังหวัดยะลานั้นมเกล้ายถวายตามประเพณีโบราณ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขึ้นระวางเป็น พระเศวตสุรคชาธาร ทรงเลี้ยวในเขตพระราชฐานเป็นเชือกแรก (พระเศวตอดุลยเดชพาหน พระเศวตฯ เชือกแรกในรัชกาล โปรดเกล้าฯ ให้สวนสัตว์ดุสิตเลี้ยงไว้เอาเข้ามาเลี้ยงในเขตพระตำหนักจิตรลดารายหลัง การเดินทางจากเขาดินมาสวนจิตรใช้เวลาหลายชั่วโมง ได้ความว่าพยายามถอนต้นไม้หลายต้น) เมื่อเวลาแปรพระราชฐานไปหัวหิน ก็โปรดฯ ให้คุณพระและสุนัขบริวารทั้งฝูงโดยเสด็จด้วย เหตุนี้ฉันจึงคุ้นเคยกับคุณพระเป็นพิเศษ ฉันนั่งเล่นบนเสื่อ คุณพระก็นั่งด้วย (บางครั้งจะนั่งตักฉัน ต้องคอยเหยียบหนี) คุณพระชอบเล่นฟุตบอล เล่นปิตตาไล่จับ ตอนเย็น ๆ เราจูงมือ (งวง) กันเดินเล่น เผลอ ๆ ก็เอามือคนเข้าไปอม เวลาเพื่อนที่โรงเรียนมาดูคุณพระ คุณพระจะไม่ให้ฉันเล่นกับเพื่อน ๆ จะมาจูงฉันไป แม้ว่ามี้เด็กนักเรียนแต่งตัวเหมือนกันหลายคน คุณพระจำฉันได้

พอคุณพระโตขึ้น ก็ไม่ได้เล่นกันบ่อย ๆ เช่นเคย ฉันมีแต่มีรูระอย่างโน้นอย่างนี้ และคุณพระก็ชอบเล่นแรง ๆ เพราะลืมนึกไปว่าตนเองตัวโตมาก เมื่ออายุประมาณ ๙ ปี คุณพระเชือกนี้ก็ล้ม

ต่อมามีผู้พบข้างพังเผือกที่จังหวัดนราธิวาส เมื่อจะสมโภชขึ้นระวาง ดร.กัลย์ อิศรเสนา ณ อยุธยา เลขาธิการพระราชวังในขณะนั้น ได้เชิญกระแสดพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ฉันเป็นผู้แต่งฉันทดุษฎีสังเวย และกาพย์ขับไม้ประกอบขอสามสายสำหรับพราหมณ์และศิลปินกรมศิลปากรอ่าน ในครั้งนั้นรู้สึกหนักใจมาก ประการแรกครวสมโภชขึ้นระวางพระเศวต-

สุรคชาธารที่ยะลา ฉันก็ยังเด็ก ไม่ได้ตามเสด็จไปด้วย จึงไม่ทราบว่พระราชพิธีเป็นอย่างไร เขาจะอ่านฉันท์กันตอนไหน ประการที่สอง ฉันแต่งฉันท์ไม่ค่อยเป็น เมื่ออยู่โรงเรียนจิตรลดา แต่งเพียงครึ่งสองครึ่งตามที่ครูสั่ง เป็นฉันท์สั้น ๆ แต่งพอรู้วิธี เมื่อเรียนปริญญาตรีจุฬาย ก็ไม่ได้แต่งอะไรเป็นชิ้นเป็นอัน แต่เมื่อโปรดเกล้าฯ แล้วก็ต้องพยายามแต่งทูลเกล้าฯ ถวายให้ดีที่สุด ได้ปรึกษาท่านผู้หญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ซึ่งเป็นผู้แต่งฉันท์ดุขฎิสังเวย เมื่อคราวสมโภชขึ้นระวางพระเศวตสุรคชาธาร ท่านได้แนะนำวิธีการแต่งพอเป็นสังเขป ฉันจึงได้ค้นคว้าต่อในเรื่องของข้างเผือก ได้อ่านฉันท์เก่า ๆ มีวิธีแต่งดังนี้ ลา ๑ ให้พระรัตนตรัยไหว้เทวดา พระมหากษัตริย์ ตอนย่อพระเกียรติฉันท์ก็เอาพระราชกรณียกิจใหม่ ๆ มากล่าว ลาที่ ๒ เรียกว่า ลาไพร ธรรมเนียมเดิมจะกล่าว่า ป่ามีผีสงน่ากลัวออกมาอยู่เมืองดีกว่า ฉันเปลี่ยนเป็นว่าป่าจังหวัดนครราชสีมา (ตามที่ฉันเคยเห็น) สวยงามอย่างไร น่าสบายมาก แต่ต้องตัดใจออกมา เพราะมีหน้าที่ต้องปฏิบัติ ลา ๓ กล่าวถึงพิธี และสถานที่ในวัง ลา ๔ สั่งสอนข้าง เหมือนสอนคน นึกถึงว่าข้าราชการที่ดีควรเป็นอย่างไร นอกจากนั้นก็เที่ยวถามว่าใครอยากให้สอนข้างอย่างไรอีก มีอยู่คนหนึ่งที่มีหน้าที่ดูแลสวน แนะนำว่าควรสอนไม่ให้เหยียบย่ำหรือดึงกิ่งต้นไม้ แล้วบ่นว่าข้างเป็นศัตรูพืชใหญ่ที่สุด

หลังจากนั้นเมื่อมีการสมโภชข้างอีก ๓ เชือก ฉันก็ต้องแต่งบทฉันท์และกาพย์อีกตามเคย มีคนว่าแต่งยาวไป ทั้ง ๆ ที่นึกไม่ค่อยออกและแต่งสั้นกว่าของโบราณเสียอีก การแต่งฉันท์ดุขฎิสังเวยนี้เป็นเกียรติที่น่าภูมิใจยิ่ง แต่ก็ลำบากมาก ฉะนั้นจึงรู้สึกเสียใจได้เมื่อใครบอกว่ามีคนพบข้างเผือกอีก

ฉันยังมีความเกี่ยวข้องกับข้างอีกมาก แต่ที่นึกออกมาขัด ๆ ก็เพียงแค่นี้”

ส่วนพระราชนิพนธ์ร้อยแก้วมีทั้งศาสนาและประเพณี เช่นศาสนาเกิดขึ้นได้อย่างไร พระจุพนันทกเถระ ศาสนากับการปกครองระบอบประชาธิปไตย ประวัติศาสตร์ก็มีเรื่อง เจ้าครอกวัดโพธิ์ การตั้งกรมและเจ้าฟ้าในยุคแรก การวางรากฐานการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จารึกปราสาทหินพนมวัน ภาษาและวรรณคดีมีเรื่อง ฉันชอบอ่านหนังสือ วรรณกรรมฝรั่งเศสในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการ ชมพูพาน สารคดีมีเรื่องประเทศเบนลักซ์

การเดินทางไปร่วมพิธีพระบรมศพพระเจ้ากุสตาฟที่ ๖ ออดอล์ฟ การเดินทางไปประเทศอิสราเอลและประเทศอิหร่าน ไปห้องสมุดเยาวชนที่อิหร่าน ความสำคัญของการศึกษา โรงเรียนพระดาบส ต่อมาเมื่อเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศในปีหลัง ๆ ก็ได้ทรงพระราชนิพนธ์สารคดีเกี่ยวกับประเทศนั้น ๆ ตีพิมพ์ประกอบภาพถ่ายจำนวนมาก เป็นหนังสือเล่มโต ๆ รูปกว้างสวย และมีเนื้อความให้ทั้งความรู้และความเพลิดเพลิน เช่น ย่าแดน มังกร ชมช่อมาลดี บุหงารำไป สิงคโปร์สัญจร ทัวร์น้องโจ และไทยเที่ยวพม่า หนังสือเหล่านี้มีผู้จัดศรัทธาจัดพิมพ์ถวายเพื่อจำหน่ายหารายได้โดยเสด็จพระราชกุศลทั้งสิ้น

ด้านดนตรี

เป็นที่ประจักษ์กันโดยทั่วไปแล้วว่า สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โปรดทรงดนตรีและทรงร้องเพลงไทยเป็นอย่างยิ่ง และประชาชนก็ได้ชื่นชมพระบารมีทางวิทยุโทรทัศน์อยู่เป็นประจำทุกปี เครื่องดนตรีที่ทรงเป็นประจำคือซอด้วง ต่อมาก็ทรงซอสามสาย และปัจจุบันกำลังโปรดระนาดพระราชนิพนธ์เรื่อง “เหตุใดข้าพเจ้าจึงชอบดนตรีไทย” ทรงขึ้นต้นว่า “ดนตรีไทยดูเหมือนจะพัวพันกับชีวิตประจำวันของข้าพเจ้าตั้งแต่เกิดมา พอเกิดเขาก็ประโคมเวลาสมโภชเขาก็ประโคมอะไรกันอีก” และทรงเริ่มหัดดนตรีไทยเมื่ออยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โดยทรงเลือกเรียนซอด้วง ต่อมาเมื่อทรงเข้าศึกษาในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็ได้ทรงเข้าร่วมชมรมดนตรีไทย ทรงเล่าว่า “ดนตรีไทยนี้เล่นแล้วติดจริง ๆ สบโอกาสเมื่อไรก็ต้องไปฟัง แต่ก่อนอธิบายได้ว่าชอบเพราะชาตินิยม หลัง ๆ นี้ชอบเพราะฟังแล้วสนุกตื่นเต้น มีทุกรส” ทรงมีข้อเสนอแนะสำหรับการสอนดนตรีชั้นประถมศึกษาต้นว่า “จากประสบการณ์ของข้าพเจ้า การสอนดนตรีชั้นประถมต้นที่บางโรงเรียนเอาเพลงจากหลักสูตรชั้นอนุบาลมาสอนนั้น เป็นการดูถูกภูมิปัญญาของเด็กมากเกินไป และอีกอย่างหนึ่ง เพลงอนุบาลมักจะดัดแปลงจากเพลงฝรั่ง มิได้มีประโยชน์ในการช่วยสอนความรักชาติแก่เด็ก มิได้เป็นความรู้ติดตัวแก่เด็กเลย เพลงไทยที่เป็นหลักสูตรของเดิมจะดีกว่า เพราะนอกจากจะส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ในการแต่งโคลงกลอน ยังช่วยให้เด็กรู้จักวรรณคดีที่ติดต่อนมาเป็นเนื้อเพลง โดยไม่ต้องลำบากท่องจำ

ได้ข้อคิดในการดำเนินชีวิตจากสุภาษิตและคติในเนื้อเพลงด้วย” ในเรื่องอนาคตของดนตรีไทยก็มีพระราชดำริว่า “ถ้าใครได้ฟังดนตรีไทย ๒๐๐ คน ของครูประสิทธิ์ ถาวร แล้วไซ้ร้ย่อมจะมีความรู้สึกกว่า ดนตรีไทยมิได้ถอยหลัง หรือหยุดนิ่งอยู่กับที่ ดนตรีไทยก้าวหน้า ยังมีการสืบต่อเปลี่ยนแปลงเข้ากับชีวิตปัจจุบัน ดนตรีไทยไม่มีสลายเพราะความดี ความเหมาะสมกับชีวิตไทย”

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงอุปถัมภ์การทะนุบำรุงดนตรีไทยอยู่ตลอดมา ทรงพระอุทิศสาหะเสด็จพระราชดำเนินไปเป็นประธานการแสดงดนตรีไทยของครูอาวุโสและบรรดางานดนตรีของเด็กและเยาวชน ตั้งแต่ระดับประถม มัธยม และอุดมศึกษา หลายครั้งได้ทรงร่วมการบรรเลงดนตรีนั้นด้วย ยังความโสมนัสยินดีแก่ผู้ร่วมวงและผู้มีโอกาสได้เฝ้าทูลละอองพระบาทเป็นที่ยิ่ง นอกจากนั้นยังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คณะผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญทางดนตรี มีคุณหญิงไพฑูริย์ กิติวรณ เป็นผู้ควบคุมดำเนินการบรรเลงและบันทึกเพลงพระราชนิพนธ์ในจอมพลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต เพื่อรวบรวมรักษาไว้ในห้องสมุดดนตรีทูลกระหม่อมบริพัตร หอสมุดแห่งชาติ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าฯ หาที่สุดมิได้

นอกจากโปรดดนตรีแล้ว สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ยังโปรดขับร้องเพลงไทย ทรงเรียนการขับร้องเพลงไทยกับคุณหญิงไพฑูริย์ กิติวรณ และอาจารย์เจริญใจ สุนทรวาทิน ทรงพระราชนิพนธ์เพลงขึ้นหลายเพลง เช่น ลมพัดชายเขา ออกทะเล เต่าเห่ ฯลฯ มีเพลงไทยเดิมเพลงหนึ่งที่ทรงพระราชนิพนธ์เนื้อเพลงถ่ายทอดภาพพจน์ และความรู้สึกในการตามเสด็จพระราชดำเนินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวออกมาเป็นตัวอักษรได้อย่างครบถ้วน คือ เพลงไทยดำเนินดอย ซึ่งนายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล กล่าวว่า เพลงนี้เกิดขึ้นทำนองเดียวกันกับเพลงเขมรไพรโยค พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ที่ได้ตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวประพาสน้ำตกไพรโยค เพลงไทยดำเนินดอยมีเนื้อเพลงดังนี้

เพลงไทยดำเนินคอย (ทำนองเพลงลาวดำเนินทราย)

เที่ยวต้น

เป็นบุญตัว ได้โดยเสด็จประพาส
ชมพฤษภา ตลอดหว่าง ทางดำเนิน
โอ้ว! แสนเหน้อยล้า (ซ้ำ)
เมื่อไรจะได้หยุดพัก
เห็นยอดคอคอย ดังคล้อยหนีไป
หายใจหอบ
เดินอีกนาที่หรือสองนาที่

พระจอมราชย์สู่ลำนางเขน
ท้องถิ่นถิ่น คำล้น เป็นต้นธาร
สงสารสองขาขี้หนัก
สองขาจะหักเสียแล้วเอย
นี่หนาหมู่เฮาเอย
หัวใจเต้นเรวรี่ เื่อ
คงตายเอย

เที่ยวกลับ

มีพระราชดำริตรองคิด
เพื่อได้น้ำกอกปรกาศเกษตรการ
โอ้ว! แสนยินดี (ซ้ำ)
ดูเป็นรางวัลพระราชทาน
ไทยดำเนินคอย เหนื่อยหน่ายต้องอดทน ไซ้ใหม่ไทยเอย
เห็นขุนเขา
นำจิตศรัทธารักไทยหนักหนา

จะกันปิดสายชลต้นละหาน
เพิ่มพูนงานผลิตผลของคนไทย
เดินไปถึงที่เห็นโครงการ
เราชาวบ้านดีใจเอย
แดนคอยงามตาหนอ
เราเอย

ตัวอย่างเพลงพระราชนิพนธ์อีกเพลงคือ เพลงเต่าเห่ ใช้ร้องเป็นเพลง
กล่อมสอนเด็ก ๆ มีใจความเป็นเพลงกล่อมเด็กให้นอน พร้อมกับสั่งสอนให้
เป็นคนดี ดังมีเนื้อร้องดังนี้

เต่าเห่

เห่เอยคำแล้ว
ดาวประดับท้องนภา
หลับเถิดนะสายใจ
จักถนอมกล่อมให้นอน
เติบโตใหญ่ให้แก่วักล้า
มีเลือดไทยในปางบรรพ์

อาทิตย์แคล้วครรไกร
พระจันทร์พารถ
เจ้าอย่าอาลัยอาวรณ์
จะขอพรปวงเทวัญ
เรื่องวิชาทุกสิ่งสรรพ
มีเคยหวนผองไพร

จกครองคุณธรรมพร้อม

จงละอคติสี่

อุปสรรคจะหนักหนา

เมื่อหวังปองทอดมองไทย

ขวัญข้าวจงอยู่ดี

แล้วหลับนัยนา

ศรัทธาโน้มปัญญาไว้

มีขันต้ออมอดใจ

เจ้าก็อย่าไศกาลัย

ก็เกรงไกรดุจศิลา

ฟังคำฟ้าจ่านรรจา

นิทราให้สำราญ

(ฟังเสียงจิ้งหรีดร้อง กังวานก้องเสียงประสาน แก้วเกิดสุขมาลย์
ก็เบิกบานชมแสงเดือน)

ด้านวัฒนธรรมของชาติ

พระราชกรณียกิจที่ทรงทะนุบำรุงวัฒนธรรมของชาตินั้น ขอยกตัวอย่าง
เพียง ๒ รายการ คือ ทรงเป็นประธานกรรมการมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ และทรงเป็น
แม่กองบูรณะปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระบรมมหาราชวัง
ในคราวสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีพระมหากรุณาธิคุณต่อ
พสกนิกรไทยเป็นอเนกนานัปการ ทรงสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมไว้เป็นมรดก
ของชาติเป็นจำนวนมาก ทรงเป็นทั้งพระมหากษัตริย์ นักรบ นักปกครอง กวี
ศิลปิน และช่าง ทรงปกครองบ้านเมืองด้วยความร่มเย็นเป็นสุขตลอดรัชกาล
องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติจึงได้ยกย่อง
ให้พระองค์เป็นบุคคลสำคัญของโลก และส่งเสริมให้มีการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ
ในโอกาสชัตสมัยครบรอบ ๒๐๐ ปีแห่งพระบรมราชสมภพเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑
มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในพระบรม
ราชูปถัมภ์ จึงมีกำเนิดในศกนั้น

ใน พ.ศ. ๒๕๒๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้มีพระบรมราชานุญาตโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเป็นกรรมการในมูลนิธิ และได้มีการเลือกตั้งประธานกรรมการในปีนั้น คณะกรรมการฯ ก็ได้อัญเชิญสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเป็นประธานกรรมการมูลนิธิมาจนปัจจุบัน

ประธานกรรมการมูลนิธิได้ทรงเร่งรัดโครงการก่อสร้างอุทยานพระบรมราชานุสรณ์ขึ้น ณ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งเป็นนิवासถานพระบรมราชสมภพในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จนแล้วเสร็จ โครงการดังกล่าวประกอบด้วยอุทยานในพื้นที่ ๑๑ ไร่เศษ ปลูกไม้ดอกและไม้ยืนต้นในวรรณคดีไทย มีบริเวณแสดงละครกลางแจ้ง อาคารพิพิธภัณฑ์ และหอสมุดเป็นเรือนไม้ทรงไทยภาคกลาง ๕ หลัง การก่อสร้างได้พยายามรักษาแบบประเพณีของช่างไทยไว้ให้มากที่สุด เรือนพิพิธภัณฑ์จัดเป็นพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยา แสดงความเป็นอยู่ของคนไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนหอสมุดก็ได้รวบรวมหนังสือเอกสารสิ่งพิมพ์และโสตทัศนูปกรณ์ที่เป็นผลงานพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยและผลงานของกวีร่วมสมัย อุทยานพระบรมราชานุสรณ์นี้นอกจากจะเป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมเฉลิมพระเกียรติรัชกาลที่สองแล้ว ยังเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าวิทยาการ เป็นที่ท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ และจะเป็นศูนย์กลางจำหน่ายเผยแพร่ผลิตผลทางเกษตรของชาวสมุทรสงครามอีกด้วย

เมื่องานอุทยานพระบรมราชานุสรณ์ส่วนใหญ่ลุล่วงไปแล้ว ได้ทรงพระกรุณาพระราชทานพระราชดำริให้มูลนิธิดำเนินงานในด้านวิชาการต่อไป เช่น การส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัยงานศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีการประชุมทางวิชาการ งานเหล่านี้ได้รับการต้อนรับจากครูอาจารย์และนักศึกษาวรรณกรรมไทยอย่างยิ่ง

ส่วนการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามนั้น รัฐบาลได้จัดตั้งคณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน และมอบหมายให้กรมศิลปากรรับผิดชอบในการบูรณะปฏิสังขรณ์

วัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระบรมมหาราชวังตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๙ แต่จนถึง พ.ศ. ๒๕๒๑ การก็ยังไม่สำเร็จลุล่วงไปตามโครงการที่วางไว้ และอาจไม่ทันงานพระราชพิธีสมโภชกรุงที่จะมีในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ ทั้งนี้เพราะงบประมาณมีน้อย และมีปัญหาในด้านต่าง ๆ มากมาย เช่น ขาดช่างสาขาต่าง ๆ ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้มีพระมหากรุณาพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี รับอัญเชิญเป็นแม่กองบูรณะปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระบรมมหาราชวังเมื่อปลาย พ.ศ. ๒๕๒๓

ด้วยเดชพระบารมีและพระราชวิริยะอุตสาหะ งานบูรณะปฏิสังขรณ์ได้ลุล่วงไปตามลำดับด้วยดี ทรงกำกับตรวจตราการดำเนินงานด้วยพระองค์เองอย่างใกล้ชิดเป็นประจำ ก่อให้เกิดความปิติยินดีเป็นกำลังใจแก่เหล่าช่างผู้ปฏิบัติทุกถ้วนหน้า เมื่อมีปัญหาที่นักวิชาการแต่ละสาขามีความเห็นขัดแย้งกัน ต่างคนต่างไม่ยอมกันตกลงกันไม่ได้ เข้าทำนองมากหมอก也多ความ ก็ทรงวินิจฉัยตัดสินพระทัยเด็ดขาด ไม่มีใครกล้าอุทธรณ์ฎีกา งานจึงเสร็จทันกำหนด นอกจากนั้นยังทรงได้รับเงินบริจาคจากพระบรมวงศานุวงศ์และประชาชนตลอดจนได้ทรงขอพระบรมราชานุญาตสร้างเหรียญพระพุทธรูปมหาจักรีรัตนปฏิมากรให้ประชาชนเช่าบูชา จึงรวมเป็นเงินบริจาคภาคเอกชนถึง ๒๒๐ ล้านบาทเป็นอันว่าได้ทรงอนุรักษวัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระบรมมหาราชวังอันเป็นศูนย์กลางสุดยอดของศิลปวัฒนธรรมไทย ให้มั่นคงงดงามเป็นศรีของประเทศชาติไว้โดยสมบูรณ์

สมเด็จพระสยามบรมราชกุมารีของชาติและของประชาชน

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีพระราชกรณียกิจและพระราชจริยาวัตร เป็นที่ชื่นชมจงรักภักดีของประชาชนในชาติอย่างพร้อมเพรียงกัน พระราชอัธยาศัยที่ร่าเริงเรียบง่ายไม่ถือพระองค์ ก่อให้เกิดความประทับใจแก่ผู้มีโอกาสได้เฝ้าทูลละอองพระบาททุกคน ทรงเป็นศูนย์รวมน้ำใจของ

คนในชาติ ทรงชักนำให้คนไทยเกิดความรู้สึกจงรักภักดีในชาติศาสนาและ
พระมหากษัตริย์ สมดังพระราชนิพนธ์เรื่อง “กษัตริยานุสรณ์” ตอนหนึ่งว่า

“รักชาติยอมสละแม่	ชีวี
รักเกียรติจงเจตน์พลี	ชีพได้
รักราชมุ่งภักดี	รองบาท
รักศาสน์ราญเศิกได้	เพื่อเกื้อพระศาสนา
อันสยามเป็นบ้านเกิด	เมืองนอน
ดุจบิดามารดร	เปรียบได้
ยามสุขสโมสรม	ทุกเมื่อ
ยามศึกทุกขียากไร้	ปลาตเร้นถาวร”

ขอให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จทรง
พระเจริญ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม
ข้าพระพุทธเจ้า
นายทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยู่ธยา
ที่ปรึกษากรุงเทพมหานคร
กรรมการดำเนินงานมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
ในพระบรมราชูปถัมภ์

รายชื่อคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

๑. รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี (นายจิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา)	เป็นประธานกรรมการ
๒. อธิบดีกรมวิชาการ หรือผู้แทน	เป็นอนุกรรมการ
๓. ผู้อำนวยการสำนักงานสารนิเทศ กองบัญชาการทหารสูงสุด หรือผู้แทน	เป็นอนุกรรมการ
๔. อธิบดีกรมสามัญศึกษา หรือผู้แทน	เป็นอนุกรรมการ
๕. อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ หรือผู้แทน	เป็นอนุกรรมการ
๖. เลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการการ ประถมศึกษาแห่งชาติ หรือผู้แทน	เป็นอนุกรรมการ
๗. นายประเสริฐ ณ นคร	เป็นอนุกรรมการ
๘. นายแก้วขวัญ วัชโรทัย	เป็นอนุกรรมการ
๙. หม่อมหลวง นवलผ่อง เสนาณรงค์	เป็นอนุกรรมการ
๑๐. คุณหญิงจินตนา ยศสุนทร	เป็นอนุกรรมการ
๑๑. นายขวัญแก้ว วัชโรทัย	เป็นอนุกรรมการ
๑๒. นายสุวิทย์ สุทธานุกุล	เป็นอนุกรรมการ
๑๓. ผู้บังคับการตำรวจสันติบาล	เป็นอนุกรรมการ
๑๔. นายประสม สถาปิตานนท์	เป็นอนุกรรมการ
๑๕. นายแมนรัตน์ ศรีกรานนท์	เป็นอนุกรรมการ
๑๖. นายสุวิทย์ ยอดมณี	เป็นอนุกรรมการ
๑๗. นายเย็นใจ เลาหวณิช	เป็นอนุกรรมการ
๑๘. นางมาลี จันทรสุข	เป็นอนุกรรมการ
๑๙. นางจารุลินทร์ มุสิกะพงษ์	เป็นอนุกรรมการ
๒๐. นางสาวสมลักษณ์ วงศ์งามขำ	เป็นอนุกรรมการ
๒๑. นางศิริวัลย์ เหมะจันทร์	เป็นอนุกรรมการและเลขานุการ
๒๒. นางบุญยนาถ เหล่าวานิช	เป็นอนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๓. นายวิเชียร เกียรตินาวิน	เป็นอนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

